

WANTSEN IN FRYSLÂN (DEEL 5)

DE ESDOORNWANTS NU OOK IN FRYSLÂN

(HETEROPTERA: MIRIDAE)

Philip Zeinstra en Berend Aukema

In de jaargangen 12, 13 en 14 van *Twirre* verschenen reeds vier delen over wantsen in Fryslân. Zo werden o.a. de Lisdodde-wants, de Cypreswants en waterwantsen beschreven. In deel 5 aandacht voor een nieuwkomer in de Friese fauna: de Esdoornwants. In 2000 voor het eerst in de provincie aangetroffen te Leeuwarden en voordat meer vindplaatsen worden ontdekt, volgt hier alvast een uitgebreide beschrijving van de soort.

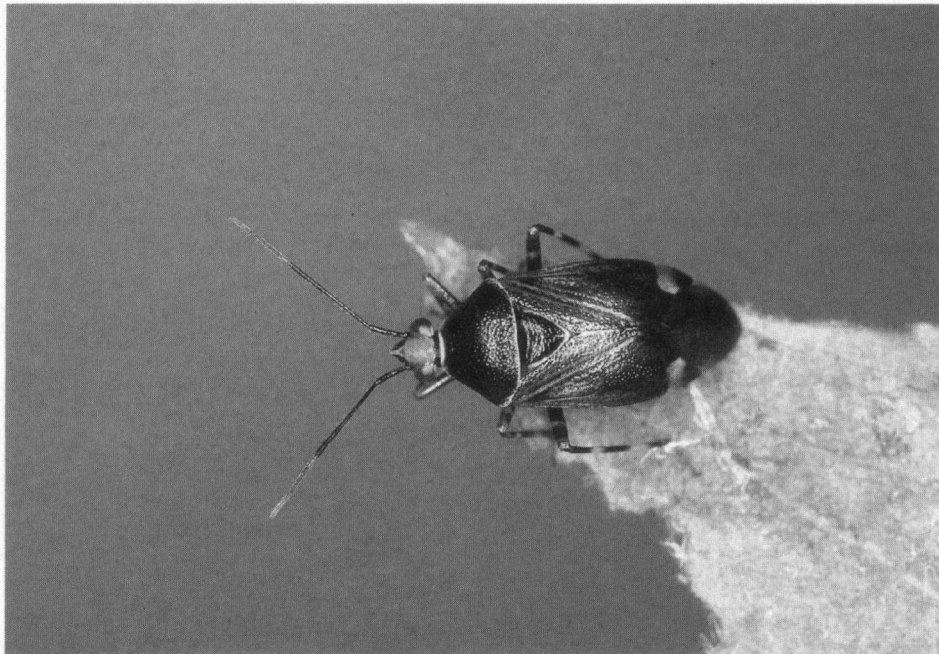

Foto 1. Mannetje van de Esdoornwants.

foto: E. Wachmann

Inleiding

De Esdoornwants *Deraeocoris flavilinea* (A. Costa, 1862) had oorspronkelijk een zeer beperkte-Centraal Mediterrane verspreiding. De soort was aanvankelijk alleen bekend van Sicilië, maar werd in 1961 ook gevonden op het Franse eiland Corsica (Péricart 1965; Servadei 1969; Wagner 1970; Ehanno 1989).

In 1984 werd zij voor het eerst buiten dit gebied gesignaleerd en wel in het noordoostelijk gelegen Franse departement Alsace (Ehanno 1989). Hierna volgde Nederland, alwaar zij werd waargenomen door de tweede auteur en wel in Arnhem, Nijmegen en Wageningen (Aukema 1989). Het leek dus slechts een

kwestie van tijd dat de wants ook in Fryslân zou verschijnen. En inderdaad werd zij in onze provincie ontdekt en wel in Leeuwarden. De eerste auteur trof haar daar aan in het jaar 2000. Dit artikel beschrijft de uitbreiding van het areaal en geeft informatie over biotoop, verblijfplanten, voedsel en identificatie.

Expansie in Europa

Aanvankelijk werd als areaal alleen Italië genoemd (Servadei 1969: Italiaans en-deem), maar in de tweede helft van de vorige eeuw kwam daar verandering in. Tabel 1 geeft een overzicht van alle landen waar de wants inmiddels is waargenomen. Hieruit valt af te leiden dat het areaal zich voornamelijk uitbreidde in

noordelijke, oostelijke en zuidelijke richting.

Uitbreiding in Nederland

De Esdoornwants werd in Nederland voor het eerst waargenomen in Wageningen en wel op 11 juni 1985 door de tweede auteur. In dat jaar werden door hem nog eens 24 waarnemingen gedaan, grotendeels in Wageningen en Nijmegen; één waarneming had betrekking op Arnhem. In de jaren 1986 tot en met 1988 bleven de vondsten beperkt tot de provincie Gelderland met nadruk op Wageningen en Nijmegen. Daarna werd de wants jaarlijks meerdere keren gemeld van steeds meer provincies. Tabel 2 geeft een overzicht van de provincies waarin de Esdoornwants tot nu toe is gesignaleerd.

Uit het overzicht blijkt dat de wants al gauw werd ontdekt in de provincies waar wantsenkeners woonden: de tweede auteur in Gelderland, D.J. Hermes in Noord-Brabant en J.H. Woudstra in Noord-Holland. Wat het overzicht niet laat zien is een uitbreiding van het verspreidingsgebied die begon in Limburg en zich voortzette tot in de noordelijke provincies. Een dergelijke ontwikkeling had zich waarschijnlijk sterker afgetekend als er een uitgebreider netwerk van waarnemers actief was geweest. Eenzelfde beeld ontstaat op Europees niveau.

Wat waren echter de lotgevallen in Fryslân? De eerste auteur trof de Esdoornwants voor het eerst in Fryslân aan in Leeuwarden en wel tijdens de inventa-

risaties van de Leeuwarder parken en plantsoenen. Het was in het Westerpark, waar een mannetje werd aangetroffen op Gewone esdoorn *Acer pseudoplatanus*. Op dezelfde dag volgde de Prinsentuin: een vrouwtje, wederom op Gewone esdoorn. Op 2 augustus werd van hetzelfde gewas een vrouwtje gevangen op de Froskepôle. Twee jaar later vond op 27 juli een tweede bemonstering van Leeuwarden plaats en wederom met een positief resultaat. De Esdoornwants was nog steeds aanwezig en bevond zich telkens weer op dezelfde voedselplant. Genoemd worden het park langs de rondweg te Nijlân met zes vrouwtjes, de Rooms-katholieke begraafplaats met twee vrouwtjes en ten slotte het Westerpark met twee vrouwtjes.

De Esdoornwants is vooral in de zuidelijke helft van ons land betrekkelijk veel gezien (zie figuur 1). Het is wenselijk dat in het noordelijk deel nog wat meer wordt gezocht. Wij verwachten namelijk dat zij zich ook hier op meerdere plaatsen heeft gevestigd.

Biotoop

Uit de informatie die tot op dit moment voorhanden is kan men afleiden dat de Esdoornwants een sterke voorkeur heeft voor een stedelijke omgeving. Kennelijk sluiten de omstandigheden van een stad goed aan bij die van haar oorspronkelijk leefgebied. De vraag is nu waar de Esdoornwants zich in de steden ophoudt. In de eerste plaats noemen wij gewoon 'de straat', maar dan wel met de nodige aanplant. Zo vond de tweede auteur op 14 juni 1985 31 exemplaren in de Gerdestraat te Wageningen op Gewone esdoorn. Verder trof hij op 29 juni 1986 een mannetje en twee vrouwtjes aan in de Vanenburgstraat/ Stadsbrink te Wageningen. Zijn derde vondst betrof een vrouwtje in de Mankesstraat en omgeving in Den Haag op 16 juni 1999. In dit rijtje hoort ook het larfje thuis dat door H.T. Edzes werd ontdekt aan de Stationsweg te Herkenbosch (Limburg). Dik Hermes uit Geldrop trof op 2 juni 2002 een mannetje aan op het stations-emplacement van zijn woonplaats. Op een eerder moment had de tweede auteur twee mannetjes en twee vrouwtjes ontdekt op het spooremplacement van Nijmegen namelijk op 28 juni 1985; drie

Tabel 1. Landen waar de Esdoornwants is waargenomen met vermelding van publicatiegegevens.

Land van waarneming en vindplaats	Jaar van eerste waarneming	Auteur(s) publicatie	Jaar van publicatie	Nadere aanduiding van vindplaats
Italië		A. Costa	1862	Calabria
Frankrijk, Corsica	1961	J. Péricart	1965	Corsica
Frankrijk, vasteland	1984	Ehanno	1989	dept. Alsace
Nederland	1985	Aukema	1989	Wageningen
Duitsland *	1987	Göllner-Scheiding	1991	Bonn
Zwitserland	1987	Göllner-Scheiding	1991	Tessin
Luxemburg	1992	Reichling	1994	Luxemburg
België	1994	Aukema et al.	2002	prov. Luik
Engeland	1996	Miller	2001	Londen
Albanië	1998	Kerzhner & Josifov	1999	Dürres
Slovenië	<1999	Kerzhner & Josifov	1999	-
Malta	<1993	Schembri	1993	-
Oostenrijk	2002	Rabitsch	2002	Wenen

* Volgens derden (Günther 2002) is de eerste vondst van Wolfram op Appel (*Malus spec.*) in 1985.

Tabel 2. Provincies waar de Esdoornwants is waargenomen.

Provincie	eerste vondst	vinder
Gelderland	11-6-1985	B. Aukema
Noord-Brabant	7-6-1989	D.J. Hermes
Noord-Holland	3-7-1991	J.H. Woudstra
Limburg	7-7-1991	W. Klein
Zuid-Holland	17-6-1998	B. Aukema
Overijssel	6-7-1998	S. Tiemersma
Fryslân	19-7-2000	Ph.J. Zeinstra
Zeeland	17-6-2002	S. Bockkom

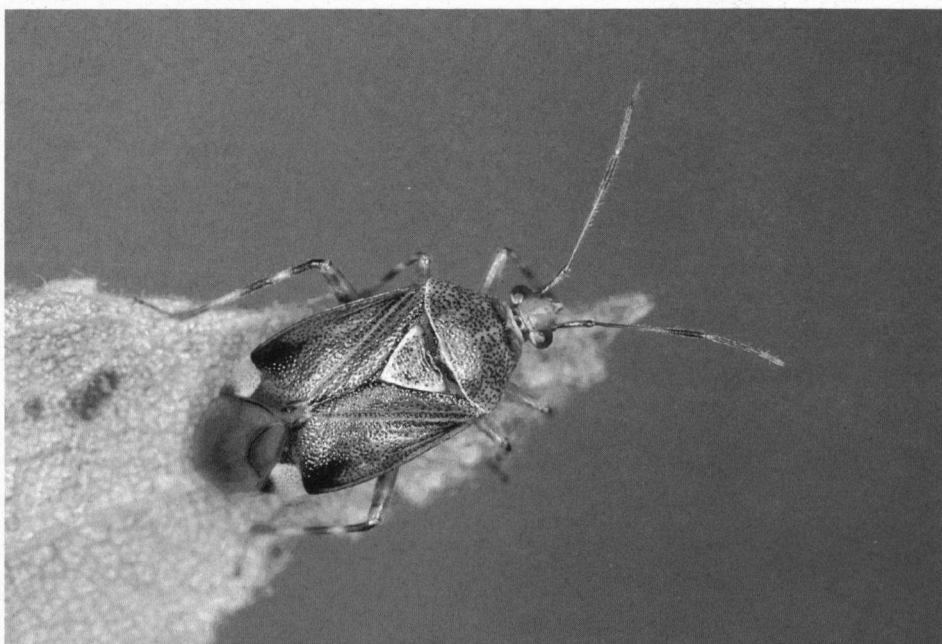

Foto 2. Vrouwtje van de Esdoornwants.

foto: E. Wachmann

jaar later vond hij hier nog eens vijf mannetjes en zeven vrouwtjes (op 21 juni 1988). In Amsterdam was in 1992 een mannetje de overkapping van het Cen-

traal Station binnengevlogen; deze werd op 23 juni op perron 15 door J.H. Woudstra 'ingerekend'. Ook parken en plantsoenen zijn in trek.

Dat blijkt uit de vondsten in Leeuwarden. P. van Rooy ondervond iets dergelijks met een exemplaar in het Deltapark te Eindhoven op 24 juni 2002, evenals R. van Kats met een mannetje in het Zuiderpark te Rotterdam op 14 juni 1999. B. Drost trof op 15 juni 1995 twee vrouwtjes aan in zijn tuin aan de Lingedijk te Wadenoijen (Gelderland). Vermeldenswaard is ook de vangst van een mannetje in de tuin van de Benedictijner Abdij te Mamelis (Limburg) op 7 juli 1997 door W. Klein.

Ondanks de voorkeur voor een stedelijke omgeving is de Esdoornwants wel degelijk ook in het buitengebied aanwezig. Dat kunnen we afleiden uit drie vondsten van de tweede auteur en één van F.G. Bos, alle vier in Limburg. Het gaat respectievelijk om een mannetje in het natuurontwikkelingsgebied bij Thorn op 5 juni 1999, drie larven in een oude Roermeander bij Paarlo op 31 mei 2002, een larve in een kalkgrasland op de Bemelerberg op 17 mei 2003 en ten slotte twee exemplaren van de Sint Pietersberg op 20 juni 2001.

Verblijfplanten

De laatste jaren is er veel informatie verzameld over de gewassen waarop de Esdoornwants is aangetroffen. Uit het overzicht van tabel 3 blijkt dat er sprake is van veel soorten verblijfplanten. Het aantal keren dat esdoorn en meidoorn worden genoemd is opvallend. Bij het bekijken van alle 127 Nederlandse vondsten komen wij op hetzelfde uit, zij het dat het aantal vermeldingen van esdoorns nog vaker voorkomt dan die van de meidoorns. Dit heeft de doorslag gegeven bij het verlenen van de Nederlandse naam.

Volledigheidshalve vermelden wij nog de verblijfplanten die wel op de Nederlandse lijst staan en niet op de internationale. Het gaat dan vooral om: Gewone es *Fraxinus excelsior*, Zomereik *Quercus robur*, Kraakwilg *Salix viminalis*, Maretak *Viscum album*, Brem *Cytisus scoparius*, alsems *Artemisia*, Kleefkruid *Galium aparine*, Sleedoorn *Prunus spinosa*, Vogelkers *Prunus padus*, vetkruiden *Sedum*, rhododendrons *Rhododendron* en iepen *Ulmus*. Verder is het grote aantal houtige gewassen opvallend, vergeleken met het aantal kruidachtige planten. Van de Nederland-

Tabel 3. Verblijfplanten van de Esdoornwants.

Verblijfplant	wetenschappelijke naam	auteurs publicatie	jaar van publicatie
esdoorn	<i>Acer spec.</i>	Rabitsch	2002
Spaanse aak	<i>Acer campestre</i>	Aukema	1989
Gewone esdoorn	<i>Acer pseudoplatanus</i>	Aukema	1989
		Heckmann & Rieger	2001
		Kirby et al.	2001
		Miller	2001
		Rieger	1996
els	<i>Alnus spec.</i>	Ehanno	1989
		Heckmann & Rieger	2001
Zwarte els	<i>Alnus glutinosa</i>	Heckmann & Rieger	1996
		Kott	1997
		Rieger	1996
Grauwe els	<i>Alnus incana</i>	Matocq	1989
Ruwe berk	<i>Betula pendula</i>	Kott	1997
hazelaar	<i>Corylus spec.</i>	Ehanno	1989
		Heckmann & Rieger	2001
hazelaar	<i>Corylus avellana</i>	Reichling	1994
meidoorn	<i>Crataegus spec.</i>	Aukema et al.	2000
		Chérot	1998
		Heckmann & Rieger	2001
		Bruers & Viskens	2003
beuk	<i>Fagus spec.</i>	Ehanno	1989
		Göllner-Scheiding	1991
appel	<i>Malus spec.</i>	Ehanno	1989
		Günther	2001
peer	<i>Pyrus spec.</i>	Ehanno	1989
Witte abeel	<i>Populus alba</i>	Rieger	1996
Grauwe abeel	<i>Populus canescens</i>	Günther	2001
Zwarte populier	<i>Populus nigra</i>	Péricart	1965
pruim	<i>Prunus spec.</i>	Göllner-Scheiding	1991
pruim	<i>Prunus domestica</i>	Ehanno	1987
		Ehanno	1989
pruim	<i>Prunus germania</i>	Ehanno	1987
		Ehanno	1989
Kroosjes	<i>Prunus insititia</i>	Ehanno	1987
		Ehanno	1989
eik	<i>Quercus spec.</i>	Heckmann & Rieger	2001
wilg	<i>Salix spec.</i>	Reichling	1989
		Rabitsch	2002
Schietwilg	<i>Salix alba</i>	Chérot	1998
Gewone vlier	<i>Sambucus nigra</i>	Miller	2001
linde	<i>Tilia spec.</i>	Göllner-Scheiding	1991
		Heckmann & Rieger	2001
		Rieger	1996
alsem	<i>Artemisia spec.</i>	Rabitsch	2002
heidebrem	<i>Genista spec.</i>	Ehanno	1989
kamperfoelie	<i>Lonicera spec.</i>	Rieger	1996
munt	<i>Mentha spec.</i>	Aukema et al.	2002
beemdgras	<i>Poa spec.</i>	Chérot	1998
braam	<i>Rubus spec.</i>	Aukema et al.	2002
brandnetel	<i>Urtica spec.</i>	Heckmann & Rieger	2001
		Kott	1997

se meldingen heeft een beperkt aantal betrekking op de laatstgenoemde groep. Een interessant voorbeeld hiervan is de vondst van twee wantsen op Grote brandnetel *Urtica dioica* op 7 juni 2002 te Hoofddorp door F.G. Bos.

Voedsel

Bij bovenstaande soorten planten is geen enkele keer waargenomen dat de Esdoornwants daar direct haar voedsel van betreft. Bij twee gevallen is gezien dat zij zich voedde met andere insecten. In dit verband kan een drietal nimfen worden

genoemd die het op een serie zwarte bladluizen had voorzien (Wageningen, 26 mei 1988). Deze bladluizen bevonden zich op Gewone esdoorn. Verder nog een volwassen mannetje dat op een stam van een Spaanse aak een pop uitzoog van een Zevenstippelig lieveheersbeestje (Arnhem, 7 juni 1989). Deze waarnemingen staan niet op zichzelf, want ook anderen hebben iets vergelijkbaars gesignaleerd (Ehanno 1987; Göllner-Scheidung 1991).

Levenscyclus

De Esdoornwants produceert jaarlijks één generatie en overwintert als ei. In ons land zijn de vroegste larven waargenomen op 14 mei (1990) op de Stadsbrink van Wageningen. Van de 127 meldingen waren er 112 voorzien van een datum. Van die 112 hebben er 16 betrekking op de maand mei, 67 op juni en 29 op juli. Verder was er nog een waarneming in augustus (van een vrouwtje op de tweede van die maand) en één in september: op de elfde ving de tweede auteur twee vrouwtjes in de omgeving van het station van Nijmegen. Latere vond-

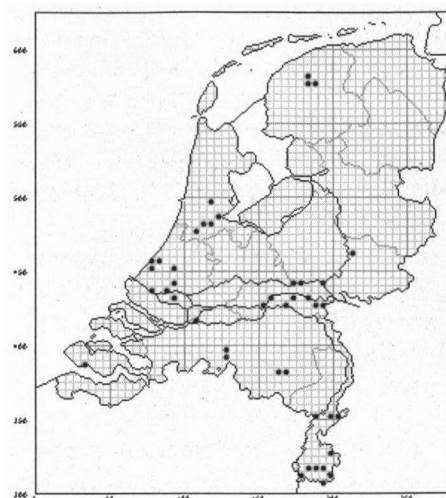
sten dan deze zijn ons niet bekend.

Verspreiding

De Esdoornwants is een goede vlieger, die zich daardoor gemakkelijk verspreidt. De eieren worden in de jonge twijgen afgezet en overwinteren daar. Verspreiding met plantmateriaal behoort om die reden ook zeker tot de mogelijkheden. Het is zelfs niet uitgesloten dat de soort op die manier buiten het oorspronkelijke verspreidingsgebied terecht is gekomen. Ook in Nederland worden veel laanbomen aangeplant, eveneens van esdoorn, die in Italië zijn opgekweekt.

Identificatie

In Nederland komen van het genus *Deraeocoris* negen soorten voor (Aukema 1989). Voor identificatie van *D. flavilinea* zijn alleen de determinatietabellen van Stichel (1956-1958) en Wagner (1970) bruikbaar. In de overige Europese tabellen staat de soort nog niet opgenomen. De Esdoornwants is 6,0-7,5 mm lang. De grondkleur van de mannetjes is zwart (foto 1) en van de vrouwtjes oranjebruin

Figuur 1. Verspreiding van de Esdoornwants in Nederland

(foto 2). Bij beide zijn de kop en het achterste deel van het niet-vliezige deel van de voorvleugels (de 'cuneus') oranje; het mannetje heeft een opvallende witte halsring. Op basis van de grootte en de kleur is de soort eenvoudig te herkennen.

Dankwoord

E. Wachmann, Berlijn, stelde de foto's ter beschikking. De Nederlandse waarnemingen komen uit het gegevensbestand van de Werkgroep Heteroptera van EIS-Nederland (B. Aukema, coördinator) en het verspreidingskaartje is gemaakt met Orde 4.0 (J. Fokker & O. Vorst 1999).

Literatuur

- AUKEMA, B. & C. RIEGER (EDS) 1999. Catalogue of the Heteroptera of the Palearctic Region. Volume 3. The Netherlands Entomological Society, Amsterdam.
- AUKEMA, B., 1989. Annotated checklist of the Hemiptera-Heteroptera of the Netherlands. Tijdschrift voor Entomologie 132: 1-104.
- AUKEMA, B., J.-Y. BAUGNÉE, R. BOSMANS, J. BRUERS, F. CHÉROT, M. DETHIER, G. VISSENS & M. ALDERWEIRELDT 2002. Aanvullende gegevens over Belgische miriden (Heteroptera Miridae). Bulletin van de Koninklijke Belgische Vereniging voor Entomologie 137 (2001): 69-90.
- AUKEMA, B., J.G.M. CUPPEN & D.J. HERMES 2000. Heteroptera - wantsen. In: Verslag van de 154e zomerbijeenkomst te Hunsel, 4 t/m 6 juni 1999 (O. Vorst, ed.). Entomologische Berichten 60: xix-xxii.
- BRUERS, J. & G. VISSENS 2003. Heteroptera in een stadstuin, op straatbomen, wegbermen en kerkhoven. Entomo-Info 14: 27-28.
- CHÉROT, F. 1998. Au sujet de *Deraeocoris* (s.str.) *flavilinea* (Costa, 1862) et de *Deraeocoris* (s.str.) *ruber* (Linné, 1758) (Insecta, Heteroptera: Miridae). Lambillionea 98: 523-529.
- EHANNO, B. 1987. Les hétéroptères Miridae de France. Tome II/B. Inventaire biogéographique et atlas. Inventaires de Faune et de Flore 42: i-ix, 648-1075.
- EHANNO, B. 1989. Compléments à la faune de France des hétéroptères Miridae Hahn, 1831 - *Deraeocoris* (D.) *flavilinea* (Costa), 1860 et *Deraeocoris* (D.) *annulipes* (Herrich-Schaeffer), 1845. Bulletin de la Société Scientifique de Bretagne 60: 125-148.
- FOKKER, J. & O. VORST 1999. Orde 4.0. Entomologisch faunistische gegevensbewerking.
- GÖLLNER-SCHIEDUNG, U. 1991. Neufunde von Heteropteren für den östlichen Teil Deutschlands (Insecta, Heteroptera: Miridae et Microphysidae). Faunistische Abhandlungen des Staatlichen Museum für Tierkunde Dresden 18: 91-92.
- GÜNTHER, H. 2002. Ergänzungen zur Wanzenfauna (Insecta: Heteroptera) von Rheinland-Pfalz. Mainzer Naturwissenschaftliches Archiv 40: 197-204.
- HECKMANN, R. & CHR. RIEGER 2001. Wanzen aus Baden-Württemberg - Ein Beitrag zur Faunistik und Ökologie der Wanzen in Baden-Württemberg (Insecta, Heteroptera). Carolea 59: 81-98.
- KERZHNER, I.M. & M. JOSIFOV 1999. Miridae. In: Catalogue of the Heteroptera of the Palearctic Region (B. Aukema & Chr. Rieger, eds): i-xiv, 1-577. Netherlands Entomological Society, Amsterdam.
- KIRBY, P., A.J.A. STEWART & M.R. WILSON 2001. True bugs, leaf- and planthoppers, and their allies. In: The changing wildlife of Great Britain and Ireland (D.L. Hawksworth, ed.). Systematics Association Special Volume Series 62: 262-299.

- KOTT, P. 1997. *Deraeocoris flavilinea* CA. und *Metopoplax* CA. neu in Nordrhein-Westfalen (Heteroptera, Miridae und Lygaeidae). Entomologische Mitteilungen Löbbecke-Museum + Aquazoo 8: 41-42.
- MATOCQ, A. 1989. Description de la forme macroptère de *Lasiacantha histricula* (Puton), suivie de notes hémiptérologiques. Bulletin de la Société Entomologique de France 94: 21-27.
- MILLER, D.J.P. 2001. *Deraeocoris flavilinea* (A. Costa) (Hemiptera: Miridae), new to Britain. British Journal of Entomology and Natural History 14: 2001.
- PÉRICART, J. 1965. Contribution à la faunistique de la Corse: hétéroptères Miridae et Anthocoridae. Bulletin Mensuel de la Société Linnéenne de Lyon 34: 377-384.
- RABITSCH, W. 2002. *Deraeocoris flavilinea* (A. Costa, 1862) erstmals in Österreich festgestellt (Heteroptera: Miridae). Beiträge zur Entomofaunistik 3: 181-183.
- REICHLING, L. 1994. Notes hétéroptérologiques II. Bulletin de la Société des Naturalistes Luxembourgeoise 95: 253-272.
- REICHLING, L. 1998. Notes hétéroptérologiques IV. Bulletin de la Société des Naturalistes Luxembourgeoise 99: 149-152.
- RIEGER, CHR. 1996. Verzeichnis der bisher in Baden-Württemberg (Bundesrepublik Deutschland) aufgefundenen Wanzen (Insecta: Heteroptera). I. Fassung. Jahresheft der Gesellschaft für Naturkunde in Württemberg 152: 231-265.
- SCHEMBRI, S. 1993. An annotated catalogue of the heteropteran bugs of the Maltese Islands (Heteroptera). Memorie della Società Entomologica Italiana 71 (1992): 467-503.
- SERVADEI, A. 1969. I ricoti endemici d'Italia. Memorie della Società Entomologica Italiana 48: 417-439.
- STICHEL, W. 1956-1958. Illustrierte Bestimmungstabellen der Deutschen Wanzen. II. Europa (Hemiptera-Heteroptera Europae) 2: 169-907. Stichel, Berlin-Hermsdorf.
- WAGNER, E. 1970. Die Miridae Hahn, 1831, des Mittelmeerraumes und der Makaronesischen Inseln (Hemiptera: Heteroptera). Entomologische Abhandlungen und Berichte herausgegeben vom Staatlichen Museum für Tierkunde, Dresden 37, Suppl. (1970-1971): 1-484.

Philip J. Zeinstra, Idzardaweg 36^A, 8476 EL Ter Idzard, tel. 0561-616330, e-mail: p_zeinstra@yahoo.com
Berend Aukema, Kortenburgerweg 31, 6871 ND Renkum, tel. 0317-312557, e-mail: b.aukema@freeler.nl